

પ્રવચન નં. ૨, શ્લોક-૫ થી ૭, ગાથા-૧ રવિવાર, ફાગણ સુદ ૩, તા.૨૮-૦૨-૧૯૭૧

‘જીવ અધિકાર’ એનું મંગલાચરણ. ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ મુનિ હતા, દિગંબર સંત વનવાસી, એની ટીકા કરતાં મંગલાચરણ કરે છે. ચોથો શ્લોક ચાલ્યો આપણે, ફરીને લઈએ.

અપવર્ગાય ભવ્યાનાં શુદ્ધયે સ્વાત્મનઃ પુનઃ।

વક્ષ્યે નિયમસારસ્ય વૃત્તિં તાત્પર્યસંજ્ઞિકામ્।।૪।।

આ ટીકા ‘ભવ્યોના મોક્ષને માટે...’ જુઓ! અહીં કહે છે, ચાર ગતિ મળે કે એવું નહિ. જેનાથી આત્માની પૂર્ણ પવિત્ર દશા પ્રાપ્ત થાય એને માટે અહીં ટીકા કરી. પહેલા આવવું જોઈએ ને પહેલા. વ્યાખ્યાન પહેલાં આવવું જોઈએ, તો મોઢા આગળ બેસાય, નહિતર નહિ બેસવાનું. પાછળ આવે તો ગડબડ થાય. આ ટીકા ભવ્યોના મોક્ષને માટે છે.

મુમુક્ષુ :- એટલે શું?

ઉત્તર :- એટલે કે આત્માની પૂર્ણ પવિત્રતા પ્રગટ થાય એને માટે છે. સ્વર્ગ મળે કે ચક્રવર્તીપદ મળે એને માટે આ ટીકા નથી, એમ કહે છે. ચાર ગતિ મળે એને માટે આ ટીકા નથી. ગતિનો અભાવ થઈને પંચમગતિ-મોક્ષ મળે એવી વાતું આ છે.

‘ભવ્યોના મોક્ષને માટે તેમ જ નિજ આત્માની શુદ્ધિને અર્થે...’ પોતે વિકલ્પ છે એટલે એમ કહ્યું ભવ્યોના મોક્ષને માટે. બાકી આ ટીકા કરતાં મારું લક્ષ આત્મા ઉપર છે એટલે મારા આત્માની શુદ્ધિમાં આ ટીકા વખતે મારી શુદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થાઓ એ માટે આ ટીકા કરું છું. એ ટીકા છે તો વિકલ્પ છે પણ વિકલ્પના કાળમાં મારું ઘોલન અંતર્મુખ અખંડ આનંદમૂર્તિ પ્રભુ એના ઉપર ઢળ્યું છે એની શુદ્ધિ વૃદ્ધિ થાઓ. એ માટે આ ટીકા કરું છું.

‘નિયમસારની ‘તાત્પર્યવૃત્તિ’ નામની ટીકા...’ આમ તો ‘પ્રવચનસાર’ની ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકાનું નામ પણ ‘તાત્પર્યવૃત્તિ’ છે. ‘તાત્પર્યવૃત્તિ’ એટલે ટીકાનું તાત્પર્ય શું છે એ કહેવામાં આવશે. ‘ટીકા હું કહીશ.’ ભાષા હું કહીશ, એમ છે ને?

મુમુક્ષુ :- ઉત્તર પ્રદેશથી આવ્યો છું. થોડું હિન્દીમાં...

ઉત્તર :- કેટલા માણસ આવ્યા છે?

મુમુક્ષુ :- છ માણસ.

ઉત્તર :- છ માણસ. સારું. કાલે હતા મેરઠવાળા. પછી ચાલ્યા ગયા. હિન્દી છે? હિન્દી. આપણું હિન્દી છે? લાવો.

આ ‘નિયમસાર’ નામનું શાસ્ત્ર છે. ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ મહારાજ દિગંબર મુનિ સંવત ૪૯ માં થયા, એમણે બનાવ્યું. એની ટીકા ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ દિગંબર મુનિ હતા તો એની ટીકા કરે છે. એનું મંગલાચરણ કાલથી શરૂ કર્યું. કહે છે, આ ટીકા મોક્ષને માટે કરું છું.

આત્માની શુદ્ધિ કઈ રીતે પ્રગટ થાય? ચાર ગતિનો નાશ થાય અને પોતાનું નિજ સ્વરૂપ જે શુદ્ધ સ્વભાવ છે, એ શુદ્ધતાની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ માટે આ ટીકા બનાવું છું. એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? અને 'નિજ આત્માની શુદ્ધિને અર્થે...' મારા આત્માની શુદ્ધિ એ ટીકા કરવાના કાળમાં મારું શુદ્ધ સ્વરૂપ, આનંદ સ્વરૂપનું ઘોલન ચાલે જ છે. હું શુદ્ધ છું, પવિત્ર છું, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રહિત છું. શરીર, કર્મથી પણ હું રહિત છું. એમ મારી દષ્ટિ અંતરમાં ચાલે છે એની વિશેષ શુદ્ધિ થાઓ. ટીકાના કાળમાં વિશેષ શુદ્ધિ હો, એવી ટીકાકારની પ્રાર્થના ભાવના છે. હવે સાંભળો, પાંચમો શ્લોક.

ગુણધરગણધરરચિતં શ્રુતધરસન્તાનતસ્તુ સુવ્યક્તમ્ |

પરમાગમર્થસાર્થ વક્તુમમું કે વયં મન્દા: ||૫||

અહો! મુનિ છે ભાવલિંગી સંત છે, આત્મઆનંદમાં મસ્ત છે, આત્માના આનંદમાં મસ્ત છે, એને મુનિ કહીએ. અંતર અતીન્દ્રિય આનંદમાં મસ્ત છે એવા ટીકાકાર 'પદ્મપ્રભમલધારીદેવ' કહે છે, હું આ શાસ્ત્રની ટીકા કરું છું. હું મંદબુદ્ધિ શું આ ટીકા કરું? એમ કહે છે.

શ્લોકાર્થ :- 'ગુણના ધરનારા ગણધરોથી રચાયેલા...' ગણધરોએ ટીકા કરી છે. જુઓ! પ્રમાણ આપે છે, પંડિતજી! કેટલાક કહે છે કે આ ટીકા 'પદ્મપ્રભમલધારીદેવ' બનાવી છે માટે બરાબર નથી, એમ પંડિત લોકો કહે છે. કોઈક કોઈક પંડિત એમ કહે છે. અહીં કહે છે, નહિ, હું ટીકા બનાવું છે એ ગણધરદેવોએ રચી છે એ ટીકા હું કરું છું. ભગવાન પરમાત્મા ત્રિલોકનાથના ગણધર, પ્રધાન ધર્મના દિવાન, એવા ગણધરોએ ટીકા બનાવી હતી, ભાવ કહ્યા એ ટીકા હું કહીશ. સમજાય છે કાંઈ?

'શ્રુતધરોની પરંપરાથી સારી વ્યક્ત કરાયેલા...' પાછળથી પણ શ્રુતના ધરનારા સંતો દિગંબર મુનિઓ ભાવલિંગી સંત, એમણે આ શાસ્ત્રની ટીકા વ્યક્ત કરી. પરંપરાથી સારી રીતે વ્યક્ત કરી. પરંપરાથી ચાલી આવે છે. સર્વજ્ઞ ભગવાનથી, ગણધરોથી રચિત આ ટીકા પરંપરાથી ચાલી આવે છે. ગુરુએ શિષ્યને કહી, શિષ્યએ શિષ્યને કહી, ઠેઠ દિગંબર પરંપરા, સર્વજ્ઞ પરંપરાથી ચાલી આવે છે. એ આધાર આપે છે. સમજાય છે કાંઈ? વચ્ચે ચેતાંબર નીકળ્યા એમણે તો પોતાની કલ્પનાથી નવું કાઢ્યું છે. એ પરમાત્માની પરંપરાનો માર્ગ નથી. સમજાય છે કાંઈ? આ તો પરંપરા સર્વજ્ઞદેવ ગણધરોએ... જુઓ! આધાર આપે છે. સૂક્ષ્મ વાત છે, ભાઈ! ગણધરોએ રચી અને શ્રુતધર, ભલે ગણધરની જેવી શક્તિ હતી એવી બીજાને નહોતી, પણ શ્રુતને ધરનારા હતા. ભાવશ્રુતના ધરનારા, એવા 'પરંપરાથી સારી રીતે વ્યક્ત કરાયેલા...' પરંપરાથી બરાબર વ્યક્ત કરાયેલા 'પરમાગમના અર્થસમૂહ...' જુઓ! આ 'નિયમસાર'ને પરમાગમ નામ આપ્યું. પરમ આગમ. સમજાય છે કાંઈ? પરંપરાથી આવેલું એવા પરમાગમનો અર્થ. આપણે મંદિર બને છે ને? એનું નામ પણ પરમાગમ (છે). પરમાગમ મંદિર છે. આ નવું બને છે ને? 'પરમાગમના અર્થસમૂહ...' 'સાર્થ' 'અર્થસાર્થ' એ ને? સમૂહ.

આહા...! જુઓ! કેટલા નિર્માન છે! ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ મુનિ દિગંબર સંત છે, જંગલમાં રહેતા હતા અને ‘નિયમસાર’ની ટીકા કરતાં કહે છે, હું કોણ છું? હું તો શું છું? ગણધરોથી, શ્રુતધરોથી એની ટીકા ચાલી આવે છે. પરંપરા, ભગવાનની પરંપરાથી ચાલી આવે છે.

(કહે છે), ‘કથન કરવાને અમે મંદબુદ્ધિ તે કોણ?’ આહાહા...! કહો, સમજાય છે કાંઈ? એવી ટીકા અલૌકિક ટીકા છે. દિગંબર સંતોની કથની અલૌકિક કથન છે. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથની પરંપરાની ધારા ચાલી આવે છે. સમજાય છે કાંઈ? આવી ટીકા છે તો સૂક્ષ્મ. હવે કહેશે. છઠ્ઠો શ્લોક.

અસ્માકં માનસાન્યુચ્ચૈઃ પ્રેરિતાનિ પુનઃ પુનઃ ।

પરમાગમસારસ્ય રુચ્યા માંસલયાઽધુના ॥૬॥

કહે છે કે, આ ટીકા થઈ કઈ રીતે? કે અમારા મનમાં વારંવાર એવી પ્રેરણા થતી હતી કે હું ટીકા બનાવું, હું ટીકા બનાવું, એવી વારંવાર (પ્રેરણા થતી હતી). ‘મગનભાઈ’! એ વિકલ્પ જ એવો આવતો હતો. આહાહા...! સહેજે એવો વિકલ્પ આવતો હતો કે હું ટીકા બનાવું, ટીકા બનાવું. ટીકાની વાણીનો કર્તા આત્મા છે નહિ. ટીકાની વાણીનો કર્તા આત્મા નથી. એ તો જડની પર્યાય છે. આહાહા...! પણ મને વારંવાર એમ વિકલ્પ આવતો હતો, ઓહો...! ભગવાન ‘કુંદકુંદાચાર્ય’, એમના ‘નિયમસાર’ની ટીકા બને, ટીકા બને એમ મને વારંવાર પ્રેરણા થતી હતી.

‘હમણાં અમારું મન પરમાગમના સારની પુષ્ટ રુચિથી...’ જુઓ! આહા...! પુષ્ટ રુચિ. પરમાગમ, પરમાત્માએ જેમ કહ્યું તેમ સંતોએ પરંપરા ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ જેમ કહે છે તેમ તેની ટીકા કરવાની મને રુચિ થઈ છે. એ પુષ્ટિ(નો અર્થ). પરમાગમનો સાર, પાછો. પરમાગમ એમ નહિ, પણ પરમાગમનો સાર. જુઓ! પરમાગમ છે તેનો પણ સાર. ‘નિયમસાર’ છે ને? આહાહા...! ‘પુષ્ટ રુચિથી ફરી ફરીને અત્યંત પ્રેરિત થાય છે.’ અંદર પ્રેરણા થાય છે કે ઝટ બનાવું, ટીકા બને, ટીકા બને. એવો વિકલ્પ છે ને? ‘મગનભાઈ’! એ વિકલ્પ વિના કંઈ (ટીકા) બનતી નથી. વારંવાર એવો વિકલ્પ આવે છે કે આમ કરું, આમ કરું. વિકલ્પ છે પુણ્યબંધનું કારણ. પણ અમારા સ્વરૂપ તરફનું જે ઘોલન છે તેનાથી મારી શુદ્ધિ વધી જાઓ એવી મારી ભાવના છે. આહાહા...! ‘ફરી ફરીને અત્યંત પ્રેરિત થાય છે.’ અત્યંત પ્રેરિત થાય છે. એ વિના વિકલ્પ તૂટતો નથી. આમ બનાવું, આમ બનાવું એવો વિકલ્પ વારંવાર આવ્યા કરે છે. ‘(એ રુચિથી પ્રેરિત થવાને લીધે ‘તાત્પર્યવૃત્તિ’ નામની આ ટીકા રચાય છે).’ લ્યો. આ કારણથી આ ટીકા બનાવી છે. જુઓ! ભગવાનની પરંપરાથી ગણધરોએ રચેલી ટીકાનો અર્થ હું કહું છું. મારી કલ્પનાનું કે મારા ઘરનો અર્થ નથી, એમ કહે છે.

સાતમો શ્લોક.

પંચાસ્તિકાયષડ્વ્યસત્પતત્ત્વનવાર્થકાઃ ।

પ્રોક્તાઃ સૂત્રકૃતા પૂર્વ પ્રત્યાખ્યાનાદિસત્ક્રિયાઃ ॥૭॥

‘કુંદકુંદાચાર્ય’ મહારાજ, ‘સૂત્રકારે પૂર્વે પાંચ અસ્તિકાય,...’ કહ્યા. કાળ સિવાય જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ. કાળને મેળવીને છ દ્રવ્ય કહ્યા. સાત તત્ત્વ કહ્યા અને નવ પદાર્થ (કહ્યા). ‘તેમ જ પ્રત્યાખ્યાનાદિ સત્ક્રિયા કહેલ છે...’ એમ કહે છે, જુઓ! એમાં તો સત્ પ્રત્યાખ્યાન-સાયું પ્રત્યાખ્યાન-શું છે? સાચી ભક્તિ શું છે? એવા કથન ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ કહ્યા છે. સાયું પ્રતિક્રમણ શું છે? સાચી આલોચના શું છે? સત્ક્રિયા એવો શબ્દ પડ્યો છે ને? સત્ક્રિયાનું કથન કર્યું છે. પોતાનો આનંદસ્વરૂપ ભગવાનમાં લીનતાની ક્રિયાનું નામ સત્ક્રિયા છે. બાકી વ્યવહારના જે વિકલ્પ ઉઠે છે, પ્રતિક્રમણ, પ્રત્યાખ્યાનના વિકલ્પ એ સત્ક્રિયા નથી, એ વિકલ્પ તો બંધનું કારણ છે. સમજાય છે કાંઈ? ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ આમ કહ્યું છે, એમ કહે છે.

જેમાં સત્ક્રિયા-પ્રત્યાખ્યાન આદિ શબ્દ છે ને? આલોચના, પ્રત્યાખ્યાન, ભક્તિ, પ્રતિક્રમણ, સામાયિક, યોગ, નિયમ. એ બધું, આત્મા આનંદસ્વરૂપ શુદ્ધ, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રહિત, એવા આત્માની અંતર એકાગ્રતાથી આનંદ અને શુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય એનું નામ સત્ક્રિયા કહેવાય છે. દેહની ક્રિયા જડ છે, આ તો માટી છે. આ બોલાય છે તે જડ માટી છે. આત્મા બોલતો નથી. એ જડની ક્રિયા છે. અને અંદર ભક્તિનો, કથનનો વિકલ્પ ઉઠે છે એ તો રાગ છે. એ સત્ક્રિયા નથી. આહાહા...! ભગવાનની ભક્તિ, દયા, દાન, વ્રત, પૂજા, સાંભળવું, સંભળાવવું એવો જે વિકલ્પ, રાગ ઉઠે છે એ સત્ક્રિયા નથી. સમજાય છે કાંઈ? એય...! આ જાત્રા-બાત્રાનો વિકલ્પ ઉઠે એ સત્ક્રિયા નથી, એમ કહે છે.

સત્ક્રિયા તો એને કહીએ કે ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન અને આનંદનો કંદ પ્રભુ છે, પુણ્ય-પાપના ભાવ શુભ-અશુભરાગથી રહિત છે, એવી આત્મવસ્તુમાં લીનતાની એકાગ્રતા થવી એનું નામ પરમાત્મા અને સંતો સત્ક્રિયા કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? લોકો બહારમાં એટલા અટવાઈ ગયા છે. અહીં તો કહે છે, ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ આમ કહ્યું છે, એમ કહે છે. હું એનું સ્પષ્ટીકરણ કરીશ. પંડિતજી! ‘સત્ક્રિયાનું કથન કહેલ છે...’ એમ કહે છે, જોયું? ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ ‘સમયસાર’માં, ‘પ્રવચનસાર’માં (કેટલું કહ્યું છે)!

મુમુક્ષુ :- જૈનધર્મમાં ક્રિયા..

ઉત્તર :- ક્રિયા, પણ કઈ ક્રિયા? ક્રિયાના ત્રણ પ્રકાર. હમણાં કહ્યું ને? આ શરીર, વાણીની ક્રિયા થાય છે એ તો જડની છે. હાલવું, ચાલવું, બોલવું એ તો જડની ક્રિયા છે. અંદરમાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે એ રાગની ક્રિયા છે.

મુમુક્ષુ :- ધર્મ નહિ?

ઉત્તર :- ધર્મ નહિ. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ?

ધર્મ તો વીતરાગ પરમાત્માની પરંપરાથી આવેલો, ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન આનંદનું ધામ

પ્રભુઆત્મા છે, એમાં એકાગ્રતા થવી, સત્ સ્વરૂપ શુદ્ધમાં એકાગ્રતા થવી એનું નામ 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' સત્ક્રિયા કહે છે. કોઈ કહે છે કે એ તો 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહી છે, એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? એમાં સત્ક્રિયા કહી છે. પ્રતિક્રમણ, પ્રત્યાખ્યાન, આલોચના (આદિ). આહાહા...!

આત્મા જ્ઞાન અને આનંદ, શાંત, અવિકારી સ્વભાવ સ્વરૂપની સન્મુખ થઈ એમાં લીનતા કરવી એ લીનતાની ક્રિયાને અહીંયા સત્ક્રિયા કહે છે. અપૂર્વ કઠણ વાત છે, ભાઈ! સમજાય છે કાંઈ? આવી વાત દિગંબર સંતો સિવાય ક્યાંય છે નહિ. પંડિતજી! એવી વાત છે. ગડબડ ગડબડ કરે છે. આમ કરો ને આમ કરો. હો, શુભભાવ હોય છે. ભક્તિનો, વ્રતનો વિકલ્પ હોય છે, પણ એ છે પુણ્યબંધનું કારણ. એ ધર્મસ્વરૂપ નથી.

મુમુક્ષુ :- થોડો પણ ધર્મ નથી.

ઉત્તર :- થોડો પણ ધર્મ નથી.

મુમુક્ષુ :- અશુભથી તો બચે છે.

ઉત્તર :- તોપણ એ વસ્તુ ધર્મ નથી. પણ એને વ્યવહારધર્મ કહેવાય છે, ક્યારે? કે પોતાના નિશ્ચય આનંદસ્વરૂપની લીનતાની સત્ક્રિયા ઉત્પન્ન થાય તો એ વિકલ્પ ઉઠ્યો એને વ્યવહારધર્મ કહે છે. આવી વાત છે, ભાઈ! આહાહા...! જુઓને! કહે છે, પરંપરા, અમારા સંતોએ પરંપરાથી આવી વાત કરી છે. આ ટીકા હું કહીશ એ મારી નથી, એ તો પરંપરાથી ચાલી આવી છે અને 'કુંદકુંદાચાર્ય' એમાં સત્ક્રિયા કહી છે. કહો, 'પોપટભાઈ'! સમજાણું કાંઈ આમાં? અંદરી આવી ઝીણી ક્રિયા છે. તમે જાણો કે બહારથી પૈસા ખર્ચી કરી નાખ્યા ને દાન કર્યા માટે ધર્મ થાય છે, (એમ નથી). ધૂળમાંય ધર્મ નથી. એમાં પણ પાછી પુષ્ટિ તો બીજી કરી. ગ્રહીત મિથ્યાત્વનું પોષણ કર્યું. સમજાણું કાંઈ? એ ન સમજાય, જરી ઝીણું પડે એને. વીતરાગનો દિગંબર સંપ્રદાયનો માર્ગ અનાદિથી ચાલ્યો આવે છે. એનાથી વિરુદ્ધ જે માર્ગ છે તેની પુષ્ટિ કરવી તે ગ્રહીત-નવા મિથ્યાત્વનું પોષણ કરનારી ક્રિયા છે.

મુમુક્ષુ :- નવા લાકડા ઘાલ્યા?

ઉત્તર :- નવા વિશેષ લાકડા (નાખ્યા). એય...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ! 'સ્વરૂપચંદભાઈ'! આવી વાત છે આ. 'સ્વરૂપચંદભાઈ'નો જન્મ તો શ્વેતાંબરમાં થઈ ગયો. ખબર છે? હવે (દિગંબર) થઈ ગયા. બાપુ! માર્ગ એ છે, હોં! આ પક્ષનો માર્ગ નથી. આ તો વસ્તુના સ્વરૂપનો માર્ગ છે. વસ્તુનો જ એવો માર્ગ છે. સમજાય છે કાંઈ? બહુ કઠણ માર્ગ પડે. આહાહા...!

કહે છે, 'પ્રત્યાખ્યાનાદિ...' છે ને શબ્દ અંદરમાં? જુઓ! શુદ્ધભાવ પ્રત્યાખ્યાન આદિ છે ને? સ્તુતિમાં છે ને અંદર? જુઓ! ભક્તિ, નિશ્ચય પરમઆવશ્યક, આલોચના, પ્રાયશ્ચિત, સમાધિ, નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન, પરમાર્થ પ્રતિક્રમણ એ બધા અંદર એકએક અધિકાર છે. ભક્તિ પણ એને કહીએ કે આત્મા આનંદસ્વરૂપમાં એકાગ્ર થવું એ ભક્તિ છે. સાચી ભક્તિ તો

એ છે કે જે સત્ક્રિયા અને મુક્તિનું કારણ છે. વચ્ચે ભગવાનની ભક્તિનો વિકલ્પ આવે છે પણ એ પુણ્યબંધનું કારણ છે. સમજાય છે કાંઈ?

એમ નિશ્ચયસ્વરૂપ આત્મા પોતાના નિજાનંદમાં લીન થઈ જે શાંતિ અને અનાકુળતા પ્રગટ કરે છે એનું નામ સત્ક્રિયા કહેવામાં આવે છે. એ ભૂમિકામાં પછી શુભભાવ હોય છે તો એ શુભભાવને વ્યવહારધર્મનો આરોપ કહેવાય છે. વ્યવહાર શબ્દે પુણ્ય. છે પુણ્ય, પણ એ નિશ્ચયધર્મની ભૂમિકાની સાથે આવ્યો છે તો એને વ્યવહારધર્મનો આરોપ દેવામાં આવે છે. સમજાય છે કાંઈ? ભારે કઠણ. જગતની સાથે અતડા થઈને ઉભા રહે ત્યારે (થાય એવું છે). (જગતની સાથે) મેળ ખાય એવું નથી.

કહે છે, ભગવાન 'કુંદકુંદાર્યાર્ય' સત્ક્રિયાનું કથન કર્યું છે. લ્યો. 'પ્રથમ પાંચ અસ્તિકાય વગેરે અને પછી પ્રત્યાખ્યાનાદિ સત્ક્રિયા કહેલ છે.' સાત (શ્લોક દ્વારા) મંગલાચરણ કહ્યું.

હવે 'કુંદકુંદાર્યાર્ય' ટીકાકાર (કહે છે). 'અતિ વિસ્તારથી બસ થાઓ, બસ થાઓ.' 'અલમ અલમ' 'અલમલમતિવિસ્તરેણ' 'સાક્ષાત્ આ વિવરણ જયવંત વર્તો.' આહાહા...! કહે છે કે આ ટીકા છે એ કાયમ રહો. એમ કહ્યું ને? એ વિવરણ કહ્યું ને? જયવંત વર્તો. આ પરમટીકા સત્ય પરમાત્મસ્વરૂપને બતાવનારી, પોતાના ધર્મની શાંતિની ક્રિયા બતાવનારી એવી ટીકા જયવંત વર્તો. 'પદ્મપ્રભમલધારીદેવ' દ્વિગંબર મુનિ પોતે કહે છે.

'હવે (શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાર્યાર્યદેવવિરચિત) ગાથાસૂત્રનું અવતરણ કરવામાં આવે છે :' માથે છે ને? 'અથ સૂત્રાવતાર--' આમાં એ શબ્દ પડ્યો છે, લ્યો. સૂત્રનો અવતાર થાય છે. સૂત્ર જન્મે એટલે સૂત્રની ઉત્પત્તિ થાય છે, સૂત્રની ઉત્પત્તિ થાય છે. 'કુંદકુંદાર્યાર્ય' સૂત્રની ઉત્પત્તિ કહે છે. આ 'કુંદકુંદાર્યાર્ય'ની ગાથા છે. સંવત ૪૯ માં ભરતક્ષેત્રમાં મહામુનિ દ્વિગંબર સંત થયા છે. પોન્નુર હિલમાં રહેતા હતા. મદ્રાસથી ઍસી માઈલ દૂર 'વંદેવાસ' નામનું એક નાનકડું ગામ છે. ત્યાંથી પાંચ માઈલ દૂર 'પોન્નુર હિલ' નામની ટેકરી છે. ત્યાં પગલા છે, 'કુંદકુંદાર્યાર્ય'ના પગલા છે. અમે બે વાર જઈ આવ્યા છીએ. ત્યાં આનંદમાં રહેતા હતા. ત્યાંથી ભગવાન પાસે ગયા હતા. 'સીમંધર' પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ મહાવિદેહક્ષેત્રમાં બિરાજમાન છે. તીર્થંકરપણે અરિહંતપદે બિરાજમાન છે. ત્યાં ગયા હતા, આઠ દિવસ રહીને અહીં આવી આ બનાવ્યું છે. ત્યાં આઠ દિવસ રહ્યા હતા પછી આવીને આ શાસ્ત્ર બનાવ્યું. સૂત્રનો જન્મ થાય છે, એમ કહે છે. સૂત્રનું અવતાર-અવતરણ-થાય છે. હવે 'કુંદકુંદાર્યાર્ય'ની ગાથા.

ગાથા-૧

પમિરુણ જિણં વીરં અણંતવરણાણદંસણસહાવં ।
 વોચ્છામિ ણિયમસારં કેવલિસુદકેવલીભણિદં ॥૧॥
 નત્વા જિણં વીરં અનન્તવરજ્ઞાનદર્શનસ્વભાવમ્ ।
 વક્ષ્યામિ નિયમસારં કેવલિશ્રુતકેવલિભણિતમ્ ॥૧॥

અથાત્ર જિણં નત્વેત્યનેન શાસ્ત્રસ્યાદાવસાધારણં મહ્ગલમભિહિતમ્ । નત્વેત્યાદિ-
 અનેકજન્માટવીપ્રાપણહેતૂન્ સમસ્તમોહરાગદ્વેષાદીન્ જયતીતિ જિણઃ । વીરો વિક્રાન્તઃ; વીરયતે
 શૂરયતે વિક્રામતિ કર્મારાતીન્ વિજયત ઇતિ વીરઃ- શ્રીવર્ધમાન-સન્મતિનાથ-મહતિમહાવીરાભિધાનૈઃ
 સનાથઃ પરમેશ્વરો મહાદેવાધિદેવઃ પશ્ચિમતીર્થનાથઃ ત્રિભુવનસચરાચરદ્રવ્યગુણપર્યાયૈકસમય-
 પરિચ્છિત્તિસમર્થસકલવિમલકેવલજ્ઞાનદર્શનાભ્યાં યુક્તો યસ્તં પ્રણમ્ય વક્ષ્યામિ કથયામીત્યર્થઃ ।
 કં, નિયમસારમ્ । નિયમશબ્દસ્તાવત્ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રેષુ વર્તતે, નિયમસાર ઇત્યનેન
 શુદ્ધરત્નત્રયસ્વરૂપમુક્તમ્ । કિંવિશિષ્ટં, કેવલિશ્રુતકેવલિભણિતં-કેવલિનઃ સકલપ્રત્યક્ષજ્ઞાનધરાઃ,
 શ્રુતકેવલિનઃ સકલદ્રવ્યશ્રુતધરાસ્તૈઃ કેવલિભિઃ શ્રુતકેવલિભિશ્ચ ભણિતં-સકલભવ્યનિકુરમ્બહિતકરં
 નિયમસારાભિધાનં પરમાગમં વક્ષ્યામીતિ વિશિષ્ટેષ્ટદેવતાસ્તવનાનન્તરં સૂત્રકૃતા પૂર્વસૂરિણા
 શ્રીકુન્દકુન્દાચાર્યદેવગુરુણા પ્રતિજ્ઞાતમ્ । ઇતિ સર્વપદાનાં તાત્પર્યમુક્તમ્ ।

નમીને અનંતોત્કૃષ્ટ દર્શનજ્ઞાનમય જિણ વીરને;
 કહું નિયમસાર હું કેવળીશ્રુતકેવળીપરિકથિતને. ૧.

અન્વયાર્થ :- [અનન્તવરજ્ઞાનદર્શનસ્વભાવં] અનંત અને ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનદર્શન જેમનો
 સ્વભાવ છે એવા (-કેવળજ્ઞાની અને કેવળદર્શની) [જિણં વીરં] જિણ વીરને [નત્વા]
 નમીને [કેવલિશ્રુતકેવલિભણિતં] કેવળી અને શ્રુતકેવળીઓએ કહેલું [નિયમસારં] નિયમસાર
 [વક્ષ્યામિ] હું કહીશ.

ટીકા :- અહીં 'જિણં નત્વા' એ ગાથાથી શાસ્ત્રના આદિમાં અસાધારણ મંગળ કહ્યું
 છે.

‘નત્વા’ ઇત્યાદિ પદોનું તાત્પર્ય કહેવામાં આવે છે. :

અનેક જન્મરૂપ અટવીને પ્રાપ્ત કરાવવાના હેતુભૂત સમસ્ત મોહરાગદ્વેષાદિકને જે જીતે છે તે ‘જિન’ છે. ‘વીર’ એટલે વિકાંત—(પરાક્રમી); વીરતા ફોરવે, શૌર્ય ફોરવે, વિક્રમ (પરાક્રમ) ફોરવે, કર્મશત્રુઓ પર વિજય મેળવે, તે ‘વીર’ છે. એવા વીરને—કે જે શ્રી વર્ધમાન, શ્રી સન્મતિનાથ, શ્રી અતિવીર અને શ્રી મહાવીર એ નામોથી યુક્ત છે, જે પરમેશ્વર છે, મહાદેવાધિદેવ છે, છેલ્લા તીર્થનાથ છે, જે ત્રણ ભુવનના સચરાચર દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયોને એક સમયે જાણવા-દેખવામાં સમર્થ એવા સકળવિમળ (—સર્વથા નિર્મળ) કેવળજ્ઞાનદર્શનથી સંયુક્ત છે તેને—પ્રણમીને કહું છું. શું કહું છું? ‘નિયમસાર’ કહું છું. ‘નિયમ’ શબ્દ, પ્રથમ તો, સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર માટે છે. ‘નિયમસાર’ (‘નિયમનો સાર’) એમ કહેતાં શુદ્ધ રત્નત્રયનું સ્વરૂપ કહું છે. કેવું છે તે? કેવળીઓ અને શ્રુતકેવળીઓએ કહેલું છે. ‘કેવળીઓ’ તે સકલપ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના ધરનારા અને ‘શ્રુતકેવળીઓ’ તે સકળ દ્રવ્યશ્રુતના ધરનારા; એવા કેવળીઓ અને શ્રુતકેવળીઓએ કહેલું, સકળ ભવ્યસમૂહને હિતકર, ‘નિયમસાર’ નામનું પરમાગમ હું કહું છું. આમ, વિશિષ્ટ ઇષ્ટદેવતાના સ્તવન પછી, સૂત્રકાર પૂર્વાચાર્ય શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદિવગુરુએ પ્રતિજ્ઞા કરી.

— આ પ્રમાણે સર્વ પદોનું તાત્પર્ય કહેવામાં આવ્યું.

ગાથા-૧ ઉપર પ્રવચન

ળમિરુળ જિણં વીરં અણંતવરણાણદંસણસહાવં ।
વોચ્છામિ ણિયમસારં કેવલિસુદકેવલીભણિદં ॥૧॥

‘સમયસાર’માં

વંદિતુ સવ્વસિદ્ધે ધુવમચલમણોવમં ગદિં પત્તે ।
વોચ્છામિ સમયપાહુહમિણમો સુદકેવલીભણિદં ॥૧॥

એમ હતું. આમાં તો ચોખ્ખા કેવળી અને શ્રુતકેવળી બે નામ પાડ્યા છે. ટીકામાં એમ કર્યું છે. ટીકામાં ચોખ્ખું કરી નાખ્યું છે. આ પ્રમાણે ચોખ્ખું કર્યું છે. આ ‘નિયમસાર’ કેવળજ્ઞાનીએ કહ્યું છે. જુઓ! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ સીધું કહે છે. ભગવાન પછી છરસો વર્ષે દિગંબર મુનિ થયા. એના સો વર્ષ પહેલાં શ્વેતાંબર પંથ દિગંબરમાંથી નીકળી ગયો હતો. પછી ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ થયા. કહે છે કે આ ‘સમયસાર’ કેવળીનું કહેલું કહીશ, એમ કહે છે, લ્યો. કેવળીનું કહેલું કહીશ તો શું કેવળી પાસેથી સાંભળ્યું છે? હા. સાક્ષાત્ ભગવાન પાસે ગયા

હતા. મહાવિદેહમાં 'સીમંધર' ભગવાન બિરાજે છે ત્યાં ગયા હતા. કેવળી અને શ્રુતકેવળી, ચૌદ પૂર્વધર જે શ્રુતકેવળી મહાવિદેહમાં હતા તેમની પાસે જે સાંભળ્યું છે તે હું કહીશ, એમ કહે છે. નીચે હિન્દી છે ને?

નમીને અનંતોત્કૃષ્ટ દર્શનજ્ઞાનમય જિન વીરને;

કહું નિયમસાર હું કેવળીશ્રુતકેવળીપરિકથિતને. ૧.

પહેલા એનો અન્વયાર્થ લઈએ. 'અનંતવરજ્ઞાનદર્શનસ્વભાવં' 'અનંત અને ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનદર્શન જેમનો સ્વભાવ છે...' ભગવાનનો. કેવળજ્ઞાની વીર પરમાત્માની વ્યાખ્યા કરે છે. વીર ભગવાન મહાવીર પરમાત્મા કેવા છે? 'અનંત અને ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનદર્શન જેમનો સ્વભાવ છે...' એવી જેમની દશા પ્રગટ થઈ ગઈ છે. ત્રણકાળ ત્રણલોક એક સમયમાં ભગવાન જાણે છે અને દેખે છે. એવું ભગવાન 'મહાવીર'નું શાસન છે તો 'મહાવીર'ને નમન કરે છે. અત્યારે ભગવાનનું શાસન ચાલે છે ને.

કહે છે, અનંત અને ઉત્કૃષ્ટ. 'જ્ઞાનદર્શન જેમનો સ્વભાવ છે એવા (-કેવળજ્ઞાની અને કેવળદર્શની)...' 'જિનં વીરં' 'જિન વીરને...' જેમણે ચાર ગતિ અને રાગ-દ્વેષ, મોહ જિત્યા છે, એવા જિન વીરને 'નમીને...' લ્યો, એને નમન કરું છું, એમને હું નમન કરું છું. વીર-જેમણે આત્મામાંથી અજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષ કાઢી નાખ્યા છે અને પરમાત્મપદની પ્રાપ્તિ કરી છે, તેમને હું નમન કરું છું.

'કેવલિશ્રુતકેવલિભણિત' 'કેવળી અને શ્રુતકેવળીઓએ કહેલું...' છે. આ નિયમસાર કોઈ અજ્ઞાનીનું કે કોઈ કલ્પનાથી બનાવ્યું છે એમ નથી. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા અરિહંતદેવ કેવળજ્ઞાની અને તેમની પાસે રહેનાર શ્રુતકેવળીઓનું કહેલું આ નિયમસાર છે. સમજાય છે કાંઈ? 'નિયમસાર હું કહીશ.' નિયમ એટલે મોક્ષનો માર્ગ. એ અર્થમાં આવશે. સાર એટલે પુણ્ય અને પાપના વિકારથી, વ્યવહારરત્નત્રયથી રહિત. નિયમ એટલે પોતાનો શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાનની સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર દશારૂપી નિયમ. અને સાર એટલે વ્યવહારરત્નત્રય જે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા આદિના વિકલ્પથી રહિત, એનું નામ નિયમસાર કહેવાય છે. વ્યવહારશ્રદ્ધાથી રહિત, અહીં તો એમ કહે છે. આહાહા...! ત્યારે પેલા કહે કે, વ્યવહારથી પ્રાપ્ત થાય છે, વ્યવહારથી પ્રાપ્ત થાય છે. વ્યવહાર હો, આવે છે જરૂર પણ એનાથી મુક્તિ થાય છે એમ નથી. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? ટીકા કરશે.

ટીકા :- 'અહીં...' હું કહીશ એમ છે ને? 'વક્ષામિ'. હું કહીશ. 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે, કહેનાર તો હું છું ને! મેં ભલે કેવળી અને શ્રુતકેવળી પાસેથી સાંભળ્યું પણ વર્તમાનમાં તો હું કહું છું. સમજાય છે કાંઈ? સર્વજ્ઞ પરમાત્મા અને શ્રુતકેવળીઓ, ચૌદ પૂર્વધરોનું કહેલું છે પણ વર્તમાનમાં તો હું કહું છું. 'અહીં...' 'જિનં નત્વા' 'એ ગાથાની શાસ્ત્રના આદિમાં અસાધારણ મંગળ કહ્યું છે.' મહામાંગલિક. ઓ...હો...! અસાધારણ માંગલિક, એવી વસ્તુ બીજી

છે નહિ. એવું મંગલ-પવિત્રતાની પ્રાપ્તિ, એવું માંગલિક અહીંયા પહેલા કહ્યું છે. મંગ એટલે પવિત્રતા, લ એટલે લાતી-પ્રાપ્તિ. પોતાના આનંદની, શુદ્ધિની પ્રાપ્તિ. એનું નામ મંગલ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..!

‘નત્વા’ ‘ઇત્યાદિ પદોનું તાત્પર્ય કહેવામાં આવે છે.’ જુઓ! તાત્પર્યવૃત્તિ છે ને? એટલે તાત્પર્ય (કહ્યું). ‘અનેક જન્મરૂપ અટવીને પ્રાપ્ત કરાવવાના હેતુભૂત સમસ્ત મોહરાગદ્વેષાદિકને જે જીતે છે...’ વિકારી ભાવને કહ્યું. એય...! પંડિતજી! કર્મ શબ્દ નથી લીધો. જુઓ! ટીકા જુઓ! અનેક જન્મ ચોરાશીના અવતાર. નિગોદ, એકેન્દ્રિય, બેઇન્દ્રિય, ત્રણઇન્દ્રિય, ચૌઇન્દ્રિય આદિ અવતાર થવાનું કારણ, ચોરાશીના અવતાર જન્મ-મરણ થવાનો હેતુ સમસ્ત મોહ, રાગ-દ્વેષ આદિ ભાવ (છે). અહીંયા કર્મને હેતુ કહ્યો નથી. સમજાય છે કાંઈ? વીરના અર્થમાં અર્થ કરશે. કર્મશત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કરે. વીરના અર્થમાં ત્યાં આગળ કર્મશત્રુ નાખશે.

અહીં તો ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ જ્ઞાનઘન આનંદસ્વરૂપથી વિપરીત માન્યતા-મિથ્યાત્વ-શરીર હું છું, રાગ હું છું, પુણ્ય હું છું, પુણ્યથી મને ધર્મ થાય છે એવી મિથ્યા માન્યતા અને રાગ-દ્વેષ, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળતામાં રાગ અને દ્વેષ, એવા જે મોહ અને રાગ-દ્વેષને જેણે જીતી લીધા છે. ‘જીતે છે તે જિન છે.’ એને જિન કહીએ. જિન કોઈ પક્ષનો શબ્દ નથી, કોઈ સંપ્રદાય નથી. જિન તો ગુણવાચક શબ્દ છે. આહાહા..! જેણે આત્મામાંથી મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષને જીતી લીધા અને સમ્યગ્દર્શન ને વીતરાગતા પ્રગટ કર્યા, તેને જિન કહેવામાં છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

‘અનેક જન્મરૂપી અટવી...’ એમ શબ્દ લીધો છે ને? ‘અનેકજન્માટવી’ સંસ્કૃતમાં એમ શબ્દ છે. અનંત શબ્દ ન લીધો. અનેક જન્મરૂપી અટવી-વન-જંગલ. આહાહા..! ચોરાશીના અવતાર, જેમાં એકેન્દ્રિય, બેઇન્દ્રિય, ત્રણઇન્દ્રિય, ચૌઇન્દ્રિય, નિગોદ, બટાકા, ફૂગના અનંત અવતાર કર્યા. એવા જન્મ-મરણનો હેતુ મોહ, રાગ-દ્વેષ છે. મોહ એટલે મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ એટલે અસ્થિરતાનો ભાવ, એને જીતી લીધા. જેણે પોતાના સ્વભાવનો આશ્રય કરીને એને જીતી લીધા. ભાષા જુઓ! મોહ, રાગ-દ્વેષને જીત્યા. જિનની વ્યાખ્યા કરવી છે ને! એનો ઇ અર્થ છે કે સ્વભાવ પરમાત્મા પોતાનું નિજ સ્વરૂપ, શુદ્ધ બુદ્ધ જ્ઞાનઘનમાં લીન થઈને મોહ ને રાગ-દ્વેષની ઉત્પત્તિ ન થઈ એનું નામ મોહ ને રાગ-દ્વેષ જીત્યા એમ કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? એવા જિન છે. લ્યો, માંગલિકમાં પહેલો જિન શબ્દ આવ્યો. આહા..!

મોહ અને રાગ-દ્વેષને જીતી લીધા. એનો અર્થ એ થયો કે રાગ, દ્વેષથી આત્માને લાભ થાય છે, એમ તો નથી. સમજાય છે કાંઈ? શુભરાગ છે તેને પણ જીતી લીધો, એમ કહ્યું ને? શુભરાગ છે તેનાથી મને લાભ થાય એમ તો રહ્યું નહિ. એને તો જીતી લીધા. શુભરાગથી રહિત મારી વસ્તુ શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ સિદ્ધસ્વરૂપ છે, એની દૃષ્ટિ કરીને અનુભવમાં ભાન

કરી અંતરમાં લીન થઈને મોહ ને રાગ-દ્વેષને જીતી લીધા. શુભરાગને જીતી લીધો. સમજાય છે કાંઈ? શુભરાગથી મને લાભ થશે, એમ તો રહ્યું નહિ. એને તો જીતી લીધા. જેને જીત્યા એનાથી આત્મામાં જીતવાની મદદ થશે? શું કહે છે, સમજાણું? શુભરાગાદિને જીતવા છે, નાશ કરવો છે. જેનો નાશ કરે છે તેનાથી આત્માની શાંતિની ઉત્પત્તિ થાય છે? એના કારણે (થાય છે)? ‘સમસ્ત મોહરાગદ્વેષાદિકને...’ દ્વેષ આદિ એટલે વિષયવાસના, રતિ, અરતિ. ‘જે જીતે છે...’ એમ છે. ‘તે જિન છે.’ આહા..!

હવે વીરની વ્યાખ્યા. ‘વીર..’ જિનવીર. ‘વીર એટલે વિકાંત (–પરાક્રમી)...’ પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ, વીર પરમાત્મા ‘વીરતા ફોરવે,...’ પ્રગટ કરે. વીર, વિકાંત, પરાક્રમી, એક અર્થ. વીરતા પ્રગટ કરે. આત્માની–પોતાના સ્વભાવની–અનંતબળશક્તિ જે પ્રગટ કરે. પામરતાનો નાશ કરી પોતાની વીરતા પ્રગટ કરે, એમ કહે છે. ‘શૌર્ય ફોરવે,...’ પ્રગટ કરે. એ બધા શબ્દાર્થ (છે). શૌર્ય, શૌર્ય. ‘વિક્રમ (પરાક્રમ) ફોરવે,...’ પોતાનું અંદરનું પરાક્રમ દર્શાવે. વીર તો એને કહીએ કે પોતાના સ્વરૂપની, આનંદની રચના કરવામાં વીર્ય ફોરવે. રાગની રચના કરવામાં વીર્ય ફોરવે નહિ. (રાગની રચના કરે) એ વીર નથી. સમજાય છે કાંઈ?

‘શૌર્ય ફોરવે,...’ પ્રગટ કરે. શૌર્ય નામ વીરતા, ડોં! શરીરની શૌર્યતાની અહીંયા વાત નથી. ‘વિક્રમ (પરાક્રમ) ફોરવે...’ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપ તરફનો આશ્રય કરી પોતાનું પરાક્રમ ફોરવે કે મારું પરાક્રમ અનંતવીર્ય છે, એમાં પામરતા રહી શકે નહિ. એનું નામ વીર પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે. આહા..! એમ ઓળખાણ કરીને હું નમન કરું છું, એમ કહે છે. એમ ને એમ ભગવાન ઇમો અરિહંતાણં.. ઇમો અરિહંતાણં કર્યું એમ નહિ. એવા વીર, જેમણે પોતાના પુરુષાર્થથી વીરતા ફોરવી. શત્રુ સાથે લડવામાં વીરતા દેખાડે છે ને? વીરતા. માણસ આમ જટ મારે છે. એમ પરમાત્મા આદિ આત્મા પોતાની અંતરની વીરતા ફોરવે છે એને વીર કહે છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? મહાવીર ભગવાનને નમન કરે છે. એમનું શાસન ચાલે છે ને! પરમાત્મા મહાવીર તો મોક્ષ પધાર્યા પણ શાસન એમનું છે ને!

‘તે વીર છે.’ એને વીર કહેવાય છે. જેમણે પુણ્ય-પાપના રાગને જીતવામાં નિજ વીર્ય ફોરવ્યું, પરાક્રમ ફોરવ્યું, એમ કહે છે. પંડિતજી! આહાહા..! શુભ-અશુભરાગને જીતવામાં જેણે, આત્માએ વીરતા ફોરવી, પરાક્રમ કર્યું, શૌર્ય ફોરવ્યું, આહાહા..! સ્વભાવની શૌર્યતા પામરતાનો નાશ કરવામાં ફોરવી તેને અમે વીર કહીએ છીએ. સમજાય છે કાંઈ? એ વીરના કેડાયત પણ એવા હોવા જોઈએ, એમ કહે છે. જુઓ! કેવી વાત કરી છે! ટીકા કેટલી સરસ કરી છે!

‘વિજય મેળવે,...’ એમ લીધું ને? જુઓ! ‘કર્મશત્રુઓ પર વિજય મેળવે,...’ જડ કર્મ નિમિત્ત છે પણ ભાવકર્મ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. પોતાની ધજા (ફરકાવી) કે હું શુદ્ધ આનંદઘન છું. મેં મારી વીરતાથી મારું સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું છે. મારો આનંદ આદિ સ્વરાજ્ય, ડોં!

આ અત્યારે લોકો કહે છે એ ધૂળના રાજ નહિ. અત્યારે બન્ને જણા જુઓને સ્વરાજ્ય માટે માહોંમાહે હેરાન હેરાન થઈ જાય છે. આ તો સ્વરાજ્ય-અનંતઆનંદ, અનંતદર્શન, અનંતવીર્ય, અનંતશાંતિ-વીતરાગતા, એવું મારું સ્વરાજ્ય મારી વીરતાથી મને પ્રગટ થયું છે. કહો. સમજાય છે કાંઈ? કર્મશત્રુઓ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે.

‘આનંદઘનજી’માં આવે છે ને? ‘વીરપણું તે માગું...’ પહેલો શબ્દ શું આવે છે? ‘વીર જિનેશ્વર ચરણે લાગું વીરપણું તે માગું રે, વીરપણું તે આતમ ઠાણે જાણ્યું તુમથી વાણે રે..’ ભગવાન! તમારી વાણીમાં મેં સાંભળ્યું કે આ વીરપણું તો અંદર આત્મામાં છે. પોતાના અસંખ્ય પ્રદેશમાં અનંતવીર્ય પડ્યું છે. ‘વીરપણું તે આતમ ઠાણે, જાણ્યું તુમથી વાણે રે... ધ્યાન વિજ્ઞાન વિના ને...’ એમ કંઈક શબ્દ છે. ‘નિજપદ પહિયાને રે...’ નિજપદ ઓળખે. પોતાના આનંદના ધ્યાનને શુદ્ધતાથી પોતાના નિજપદની ઓળખાણ કરે. એવા વીરને વીર કહેવાય છે. ‘ધ્યાન વિના ને શક્તિ પ્રમાણે’ એમ છે. શક્તિ પ્રમાણે. ‘નિજ ધ્રુવ પદ પહિયાને..’ એમ છે. ‘આનંદઘનજી’માં આવે છે.

વીરના કેડાયાતો વીર હોય, એમ કહે છે. પામર માયકાંગલા ન હોય. સમજાય છે કાંઈ? પોતાના સ્વભાવના સાધનથી જેમણે વિકાર અને કર્મને જીતી લીધા છે એનું નામ વીર અને પંડિત કહેવાય છે. આહા...! શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. જુઓ! પેલા ના પાડે છે, ભાઈ! અરિહંત ન કહેવાય. આમાં તો આ આવ્યું. કર્મશત્રુઓ પર વિજય. કેટલે ઠેકાણે ભુલ કાઢશે? કર્મને શત્રુ કહેવા એમાં તો હિંસા છે, (એમ કહે છે). અરે...! એ તો નામમાત્ર કહેવામાં શું? શબ્દમાં હિંસા ક્યાં આવી? હમણા આવ્યું છે ને? જામો અરિહંતાણં ન કહેવું, જામો અરહંતાણં કહેવું. એવી ચર્ચા છાપાઓમાં બહુ ચાલી છે. કેમકે જામો અરિહંતાણંમાં અરિ-દુશ્મન-આવે છે. નામમાત્ર દુશ્મન છે, અંદર હિંસાની ઉત્પત્તિ થાય છે માટે નહિ. પંડિતજી! કોઈકનું આવ્યું છે ને? ફિરોઝાબાદ. માણેકચંદ નામના કોઈ પંડિત છે.

અહીં તો આ કહ્યું. કર્મરૂપી શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. એનો અર્થ સ્વભાવની શાંતિમાં મગ્ન થયા અને વિકારની ઉત્પત્તિ ન થઈ તો શત્રુઓનો નાશ કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. કર્મને શત્રુ કહ્યા તો શું એમાં દ્વેષ છે? સમજાય છે કાંઈ? તેમને નમન કરીને કહું છું. અહો...! એવા પરમાત્માને હું નમન કરીને, વંદન કરીને આ તાત્પર્યવૃત્તિ ટીકા કહીશ. આ તો શરૂઆત છે ને? કાલે તો શરૂ કર્યું.

‘શું કહું છું? નિયમસાર કહું છું.’ જુઓ! હું નિયમસાર કહીશ. ‘કુંદકુંદાર્ય’ કહું છું તેમ હું ટીકા કરીશ. આ તો ‘કુંદકુંદાર્ય’ કહે છે કે હું નિયમસાર કહીશ. ‘નિયમસાર’નો ‘નિયમ’ શબ્દ, પ્રથમ તો, સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર માટે છે.’ આ નિયમ છે. આહાહા...! આ વ્રત ને તપના નિયમના વિકલ્પ છે એ નિયમ નથી, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- શબ્દના અર્થ ફરી જાય.

ઉત્તર :- શું થાય? અહીં તો આત્મામાં શુદ્ધ સ્વરૂપ પવિત્રનું સમ્યગ્દર્શન, એનું જ્ઞાન અને એની લીનતાને અહીંયા નિયમ કહેવાય છે. એ નિયમ મોક્ષનો માર્ગ છે. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? 'નિયમ' શબ્દ, પ્રથમ તો, સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર માટે છે.' વ્યવહાર વિકલ્પ માટે નિયમ નથી, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આ નિયમ લીધો, આ વ્રત લીધું એ તો બધો વ્યવહાર વિકલ્પ છે, એ વાસ્તવિક નિયમ નહિ. આહાહા...! હવે નિયમનો અર્થ ટીકામાં આવશે. નિયમસાર-નિયમનો સાર. 'એમ કહીને શુદ્ધ રત્નત્રયનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.' જુઓ! વ્યવહાર નહિ. આહાહા...! પંડિતજી! આવી વાત છે.

કહે છે, ભગવાન 'કુંદકુંદાર્યાર્ય' કહે છે કે હું નિયમસાર કહીશ. તો નિયમનો અર્થ શું? પોતાનો શુદ્ધ પવિત્ર ભગવાન, પૂર્ણ ભગવાન પૂર્ણ બ્રહ્મ આનંદની અંતર્મુખ થઈને પ્રતીતિ, અંતર્મુખ થઈને સ્વસંવેદનજ્ઞાન અને અંતર્મુખમાં લીનતા (થવી) એ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રને નિયમ કહેવાય છે. સમજાય છે કાંઈ? અને સાર કહેતાં શુદ્ધ રત્નત્રયનું સ્વરૂપ કહ્યું. સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ સ્વભાવનો અનુભવ અને એમાં પ્રતીતિ ને એમાં લીનતા, એ શુદ્ધ રત્નત્રય. શુદ્ધ રત્નત્રયને અહીંયા મોક્ષમાર્ગ કહ્યો. વ્યવહારરત્નત્રયને મોક્ષમાર્ગ કહેવાયો નથી. ઘણા પંડિતો રાડ પાડે છે ને? વ્યવહારરત્નત્રય પણ મોક્ષમાર્ગ છે. વ્યવહારરત્નત્રય પહેલો ને પછી નિશ્ચયરત્નત્રય. પંડિતજી! ગપ્પ મારે છે. આહાહા...! જુઓ! શું કહે છે?

'એમ કહેતાં...' નિયમસાર શબ્દમાં ભગવાન 'કુંદકુંદાર્યાર્ય' એમ કહ્યું, નિયમ એટલે પોતાનો ચૈતન્ય ભગવાન પુણ્ય-પાપથી રહિત, વ્યવહારરત્નત્રયના રાગથી રહિત પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને લીનતા થવી, એવા ત્રણને નિયમ કહેવાય છે. અને સાર કહેતાં એ શુદ્ધ રત્નત્રય છે. વચ્ચે વ્યવહારરત્નત્રયનો વિકલ્પ એ વાસ્તવિક નિયમસાર નહિ. છે એમાં? પંડિતજી! સંસ્કૃતમાં પણ છે. 'શુદ્ધરત્નત્રયસ્વરૂપમુક્તમ્'. સંસ્કૃતમાં છે. આહા...! અશુદ્ધરત્નત્રય બીજી કોઈ વસ્તુ છે કે નહિ? છે. પણ એ મોક્ષમાર્ગ નથી. શુદ્ધ શબ્દ વાપર્યો તો બીજી વસ્તુ અશુદ્ધ છે ને? વ્યવહારરત્નત્રય અશુદ્ધ રત્નત્રય છે, વિકલ્પ છે, રાગ છે. આહાહા...! ભારે.

નિયમસાર-નિયમ કહેતાં શુદ્ધ રત્નત્રય. સાર કહેતાં શુદ્ધ રત્નત્રય. એમ. નિયમ કહેતા રત્નત્રય અને સાર કહેતાં શુદ્ધ રત્નત્રય, એમ. સમજાય છે કાંઈ? 'કુંદકુંદાર્યાર્ય' પહેલેથી કહે છે કે આ નિયમસાર છે. અંતરમાં મોક્ષનું નિર્વિકારી સમ્યગ્દર્શન, નિર્વિકારી જ્ઞાન અને વિકાર રહિત આનંદની લીનતા, એનું નામ શુદ્ધ રત્નત્રય, તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે, બીજો કોઈ માર્ગ નથી.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

